

פרשת
משפטים
תש"פ
גליון יב

נתיבות דעת

ביאורים ופגנים נפלאים לבאר ולהבין את ענייני הפרשה בדרך הפשוט

פניני הפרשה

מדוע נאמר 'אם כסף תלוה' בלשון רשות

אם כסף תלוה את עמי (כב, כד)

אם כסף תלוה את עמי. רבי ישמעאל אומר, כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ משלשה וזה אחד מהן. (רש"י בשם המכילתא).

מבואר בדברי חז"ל, שחובה היא להלוות לאדם בעת שנצרך לכך, ונלמד הדבר מהכתוב (דברים טו, ה): 'והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו', שהוא לשון ציווי, ואף שנאמר כאן 'אם' אין זה לשון רשות, אלא כפי שביאר רש"י לעיל (כ, כב), שתיבה זו משמשת בלשון 'כאשר', דהיינו כאשר תלווה כסף לעמי, אל תהיה לו כנושה, ולא תשים עליו נשך.

ויש להבין, כיון שמצוה זו של הלואה היא חובה, למה נכתבה כאן בלשון 'אם' אשר בדרך כלל משמעו רשות, ולא כתבה התורה, 'כסף תלוה את עמי'.

בנתיב הפשוט

האם צריך הרופא רשות לרפא

ורפא ירפא (כא, יט)

מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות. (ב"ק פה).

ויש להקשות, לשם מה צריך הכתוב להרשות לרופא לרפא חולים, וכי היה צד לומר שאסור לרפאות חולים. ועוד, שהרי מצוה על האדם לרפא חולים, כמבואר בגמרא (סנהדרין עג), שהרואה את חברו טובע בנהר או חיה גורתו וכו', חייב הוא להצילו, ונלמד הדבר מהכתוב (דברים כב, ב), 'והשבותו לו' [השב את גופו לעצמו - רש"י (סנהדרין שם ד"ה תלמוד)]. שצריך להשיב ולהציל את אבידת גופו של חברו, וכן נלמד הדבר מהכתוב, 'לא תעמוד על דם רעך'.

ויש לומר, שמכתובים אלו יש ללמוד שצריך לרפא מחלות שבאו על ידי האדם, [שהזיקו אדם, או שגרם לעצמו בזה שלא נשמר מגורמי המחלה], אמנם לא היינו יודעים שמותר וצריך לרפאות גם מחלות

שבאו מעצמן, דהיינו שבאו בידי שמים, שהיה אפשר לומר שאין לרפאותם מפני שנראה כסותר ומבטל את גזירת המלך, אלא החולה עצמו יבקש רחמים, והקב"ה ששם עליו את המחלה הוא יסירנה ממנו, ועל כן בא הכתוב ואמר 'ורפא ירפא', להשמיענו שניתנה רשות לרופא לרפאות גם מחלות שבאו בידי שמים. בעלי התוספות (מושב זקנים, תוס' ר"י (סנהדרין עג), החסיד ברכות ס).

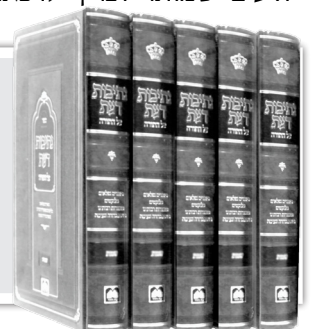
עוד יש לבאר, שהיה אפשר לומר שהרופא חייב לרפא את החולים חנם, ואסור לו לקחת שכר על זה, כדין כל מצוה שאסור לעשות בשכר, ובפרט על מצות 'לא תעמוד על דם רעך', שמבואר בגמרא (סנהדרין עג), שאם יש צורך חייב לטרוח ולשכור אנשים על מנת להציל את רעהו שנמצא בסכנה, וכל שכן שלא יטול עליה שכר, ועל כן בא הכתוב 'ורפא ירפא' לומר, שניתנה רשות לרופא ליטול שכר על רפואתו. והטעם שהתירה התורה ליטול

להזמנות - 1800-22-55-66
ובחנויות הספרים המובהרות

להבין

המאמרים שבגליון הם מעט מתוך האוצר שבספר נתיבות דעת

והוסיף הרמב"ן (שם), שכיון שנתנה תורה רשות לרופא לרפאות, ואף מצוה עליו לעשות זאת, על כן אין לו לחוש כלום לשגגה, כי אם הוא מתנהג ברפואות כשורה, ובקי ומומחה הוא, אין לו בזה אלא מצוה, כי התורה ציותה אותו לרפאות, על אף שאין אדם נמלט מטעות.

ואף שאמרו (קדושין פב), 'טוב שברופאים לגיהנם', הכונה לגנות דרכן של רופאים בפשיעות וזדונות שלהם, אבל לא שיהא חשש איסור בדבר, וכדרך שאמרו שם, 'טוב שבטבחים שותפו של עמלק', שאין הכוונה כפשוטו, אלא כאמור, שאם לא ישגיח וידקדק בעבודתו כראוי, הוא עלול להאכיל אנשים נבילות וטריפות, ולהיות שותפו של עמלק.

האם יש צד לקיים עין תחת עין כפשוטו

להודיענו את העונש שהיה ראוי לעשות לו.

אכן באגרות החזון איש (ח"ג פ"ב) תירץ וביאר זאת היטב, שכאשר רואה האדם את חומרת העונש על מעשה מסוים של עוול, הרי זה נוטע בלבו את גודל תועבת הדבר, ואת החוב להתרחק ממנו, וככל שהעונש על מעשה זה גדול יותר, הרי הדבר יחדיר בלב העם למאוס ולגעול יותר את אותו מעשה.

ולכן כתבה התורה בלשון 'עין תחת עין', להודיע את חומר העונש שהיה ראוי להיות על מעשה זה, שמזה יבין האדם את חומרת ותועבת החובל בחברו, ויתרחק מכך ביותר.

הריקאנטי מבאר, שאכן בהרבה מקומות כתבה התורה לשון שאינו כפשוטו, והטעם מפני שאמרו רז"ל (במדב"ר יג, טו), שיש שבעים פנים לתורה, והנה פירוש המצוה כפי פשוטו הוא הנאמר בתורה שבעל פה, ולפיו יש לנהוג למעשה, אמנם לשון הפסוק נאמר באופן אחר, כדי שיובנו בו גם האופנים האחרים אשר לא היו מובנים אילולי הלשון ההוא.

ומביא בשם רבינו סעדיה גאון שכתב כך, אילו דיברה תורה כל עניינה בלשון כוללת ובכוונה אחת, לא יוכלנו לדעת כל סתרי

שכר הוא כדי שיזדרז הרופא ברפואתו, וכפי שאמרו (ב"ק פה), אסיא דמגן במגן, מגן שווה, [מגן פירושו חינוך], דהיינו רופא שמרפא חינוך, אינו שווה כלום.

בעלי התוספות (שם), פנים יפות

הרמב"ן (תורת האדם שער המיחוש אות ו) מבאר, שהכתוב 'רפא ירפא' בא לומר, שלא יאמר הרופא מה לי לצער הזה, שמא אטעה ונמצאתי הורג נפשות בשוגג, לפיכך נתנה לו תורה רשות לרפאות. ומבואר בדבריו שלולי הכתוב יתכן שהיה אסור לרופא לרפאות, מחשש שמא יזיק או יהרוג בשגגה במהלך הריפוי. [הובאו דבריו בטור (יו"ד סי' שלח)].

ויש לומר, שאין זו מצוה שקיומה חל על האדם תמיד, שהרי אפשר שלא יבקש אדם ללוות ממנו, וממילא לא תחול עליו מצוה זו. ועוד, שבזמן שישאל עושים רצונו של מקום יזכו שיתקיים בהם הכתוב (דברים טו), 'אפס כי לא יהיה בך אביון' ולא יהיה שייך לקיים מצוה זו של הלוואה, ומשום כך הביאו הכתוב בלשון 'אם', וכאילו אמר, אם לא יתקיים המצב שלא יהיה בך אביון, אלא יתקיים הכתוב (שם): 'כי לא יחדל אביון', ויבוא לפניך אדם שצריך הלוואה, אזי תלווה לו, ואל תהיה לו כנושה.

ספורנו, רבי אברהם בן הרמב"ם

ובעלי התוספות תירצו בשם רבי יהודה חסיד, שלכן נכתב כאן בלשון אם, לפי שפעמים שהוא אכן רשות ואין חובה להלוות, כגון באופן שמבקש ההלוואה ידוע כלווה שאינו משלם.

והחידושי הרי"ם תירץ, שהרי הדין הוא, שאם כספו נחוץ לו לצורך מחייתו אינו חייב להלוותו, שהרי 'חייך קודמים לחיי חבריך' (ב"מ סב), והיה צד לומר, שהאיסור של ריבית הוא רק באופן שיש לאדם כסף יותר מכדי מחייתו, שאז חייב להלוות בלי ריבית, אבל כאשר אינו חייב להלוות כי כספו נחוץ לו למחייתו, אפשר שמותר להלוותו בריבית.

לפיכך נאמר כאן, 'אם כסף תלוה', לרמז, שאף במקרה שאינו חייב להלוות ורשות היא לו, מכל מקום אם מלוה לחבירו, יש עליו את הציווי של 'לא תשימונו עליו נשך'.

אמנם עדיין צריך להבין, כיון שלמעשה אין מענישים אותו בגופו, אם כן לשם מה צריך

החכמה והבינה שהתורה כוונה בחכמה אף על פי שלא פירשה, כי דברי תורה יש להם פנימי

וחיצון גלוי ונסתר, שנאמר (תהלים סב), 'אחת דבר אלקים שתיים זו שמעת'.

היתכן שאדם עשה טובה ומפסיד

אם בעליו עמו לא ישלם (כב, יד)

אם בעליו עמו. בין שהוא באותה מלאכה, בין שהוא במלאכה אחרת, היה עמו בשעת שאלה, אינו צריך להיות עמו בשעת שבירה ומיתה. (רש"י).

ויש להבין מה הטעם של דין זה, וכי משום שעשה לו טובה ועשה עבורו דבר בעת ההשאלה יפטר השומר מחיוביו.

וביאר רבי יוסף בכור שור טעם הדבר, שאם בעליו של החפץ עושה מלאכה עבור השואל או השומר בשעה שמוסר לו את החפץ, נמצא

שמשעבד את עצמו אז לשואל או לשומר, ואם הוא עצמו משועבד לו הרי כל שכן שממונו משועבד לו, כעין הכלל שמה שקנה עבד קנה רבו, ועל כן פטור השואל או השומר מחיובי שמירת החפץ.

ובמושב זקנים ביאר כך, כיון שבעל החפץ שואל לו למלאכה, נמצא שאם היה נעשה אז איזה נזק בגופו של המשאיל מחמת המלאכה היה השואל פטור, ואם כן כל שכן שעל ממונו של המשאיל פטור השואל, שהרי אין מסתבר שממונו חביב עליו מגופו, וכשם שוויתר על נזקי גופו, כל שכן שוויתר על נזקי ממונו.

האם יש איסור לשקר

מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל

תהרוג (כג, ז)

בגמרא (כתובות טז:) מובא, כיצד מרקדין לפני הכלה. בית שמאי אומרים, כלה כמות שהיא, ובית הלל אומרים, כלה נאה וחסודה. אמרו להן בית שמאי לבית הלל, הרי שהיתה חירת או סומא, אומרים לה, כלה נאה וחסודה, והתורה אמרה, 'מדבר שקר תרחק'. אמרו להם בית הלל לבית שמאי, לדבריכם, מי שלקח מקח רע מן השוק, ישבחנו בעיניו או יגנוו בעיניו, הוי אומר, ישבחנו בעיניו. מכאן אמרו חכמים, לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות [-לומר לכל אחד כפי רצונו].

ויש להבין, את תשובת בית הלל על קושיית בית שמאי מהכתוב 'מדבר שקר תרחק', שכך גם מנהג העולם שהלוקח מקח רע משבחים אותו בעיניו, הרי גם על מנהג זה קשה, כיצד מותר לשבח את המקח בעיניו, ומנין שאין בזה משום 'מדבר שקר תרחק'.

וביאר הריטב"א (שם), שתשובת בית הלל היא, שהרי כל דבר שיש צורך לשנות בו מפני דרכי שלום אין בו משום מדבר שקר תרחק, ואף מצוה היא לאדם לשנות מפני השלום, ואמירת 'כלה נאה וחסודה' נחשבת לשינוי מפני דרכי שלום, [וכן כתב בשערי תשובה לרבינו יונה (שער ג קפא, ובסמ"ג קז)].

אכן רבים פירשו באופן אחר, שאין זה שקר לומר על כלה אף אם היא בעלת מום, כלה נאה וחסודה, כיון שכלפי הבעל שבחר בה אכן היא נאה וחסודה בעיניו, שהרי לפני שנשא אותה לאשה הוא ראה ובדק אותה, ורצה ולקח אותה לו לאשה, ולכן גם אם יש בה מום היא נושאת חן בעיניו, ואין מתכוונים לשבח את הכלה מצד עצמה, אלא כפי שהדבר נראה ומורגש אצל בעלה.

מהר"ל (חידושי אגדות כתובות טז:), מהרש"א (שם), ט"ז (אהע"ז סי' סה ס"א)

באיזה אופן המכה עבדו חייב מיתה

אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם כי כספו הוא (כא, כא)

מבואר בכתוב שכאשר מת העבד לאחר יום או יומיים פטור האדון, מפני שקניין כספו הוא. ויש להבין, אם קניין כספו היא סיבה לפטורו, אם כן מדוע אם מת העבד בתוך יום או יומים חייב האדון מיתה, והרי קניין כספו הוא.

וביאר הרמב"ם, שהיות והעבד הוא כספו, על כן יש לאדון רשות לייסר את עבדו כשיש צורך, וגם להכותו דרך תוכחה, אבל להמיתו אינו רשאי, ולכן כשהכה במקלו, ולא מת מיד אלא לאחר 'יום או יומים', [דהיינו כ"ד שעות], הרי נראה הדבר שלא רצה להמיתו, אלא להוכיחו, ופטור, אבל אם מת בתוך יום או יומים, הרי זה סימן שהכה מכה רבה שבכחה להמית, והרי הוא חייב מיתה כדין כל מכה איש למוות, שהרי כאמור, אף שהוא כספו אין לו רשות להרגו.

בכור שור, ספורנו, רשב"ם

• • •

ובאהל תורה ביאר זאת, על פי המבואר בגמרא (גיטין לט.), שהמפקיר עבדו יצא לחירות, והנה אם הכהו האדון מכה כה חזקה שבגללה מת העבד תוך יום או יומים, הרי גילה דעתו בזה שמעתה אינו חפץ בעבד ומפקירו, ומיד באותו זמן יצא העבד לחירות ודינו כישראל בר חורין, ונמצא שהרג בן ישראל וחייב מיתה, אולם אם הכהו באופן שעמד יום או יומים, נמצא שלא הכה אותו מכת מות, ולא הפקיר אותו, וקניין כספו הוא, ועל כן פטור על הריגתו.

כי אתה עמדי

אין אנו אלא חילים

בספר הליכות שלמה מובא כי לשונפטר הגר"מ פינשטיין זצ"ל, העלו את ארונו לקבורה בארץ ישראל ביום פורים דמקפיו, והורה הגרש"ז אויערבך זצ"ל להכניס מטתו לתוך ירושלים, שיתפנסו כל בני העיר להספידו וללוותו לבית עולמו, כראוי לכבודו של גדול הדור, ללא שום שנוי עקב יום הפורים.

ומפל מקום לא הסיר הגרש"ז את בגדי השבת בשעת ההלוויה. וכשתנה לפניו אחד מבני ביתו את מבוכתו איך לכלכל מעשיו ביום זה, שמשטלת עלינו מצות השמחה הגדולה של יום הפורים מחד גיסא, וחובת האבלות והצער באשכבתא דרבי מאירך גיסא.

ענהו הגרש"ז זצ"ל: "תמהני על מבוכתך, הרי איננו אלא 'חילים' הממלאים ומקיימים רצון ה', ומי שצונו להתאבל ולקונן בשעת ההלוויה הוא שצונו לקיים מצות היום בשמחה, ומצוות ה' הם המעוררים את רגשות הלב המתאימים לכל מצב כראוי לו" (הליכות שלמה מועדים א פרק ט).

הקפות שמחת תורה בפיאסצנא

ומעשה שארע בוארשא בשנת ת"ש כאשר כבר נכנסו הנאצים בתוך העיר, וכלו והרגו אנשים נשים וטף, נתרבו בכל יום יללות וצעקות בין החיים, אשר אבדו את כל יקיריהם. יהודי הזה אשר ספר את המעשה היה תושב עיר ווארשא, ובעת ההיא כבר אבד את אביו ואת אמו וכל שאר בני המשפחה, אחיו ואחיותיו, הוא הרגיש בזמן קצר כי אבד את כל אשר לו ונשאר איש גלמוד בלי שום משענת. צרות מרות אלו גרמו לו לחשב שלא לשמר עוד תורה ומצוות רח"ל, כי היאוש היה במדה כה גדושה, אחרי כל הצרות שבאו לו.

כן הלך לו ברחובות עיר וארשא מעטף במרה שחורה כאשר כל בלו שבור ורצוף, השם ישמרנו.

לפני שמחת תורה הגיע אצלו ידיעה אשר הלכה מפה לאזן, כי הרה"ק מפיאסצנא זצ"ל הי"ד עומד לערף את סדר הקפות באותו שנה בעיר ההיא. האיש המספר, חשב כי מסתמא במצב כזאת לא יבואו אפלו מנין אחד להקפות, כי לא היה בנמצא אפלו איש אחד אשר לא היה שבור ורצוף, שיערב לו במצב ההוא לשמח ולרקד הקפות כבימי קדם.

והחליט שאדרבה ילך הוא לבית המדרש ההוא ויראה במו עיניו מי מסגל לרקד באלו ההקפות. והנה לגדל תמיהתו ראה האיש בני אדם באו לשמח בשמחת ההקפות, בין הבאים נסבה השיחה על המצב ועל הצרות. בו במקום נודע לו דברים נוראים ואימים, שמע מאחד שספר כי כלתו של הרבי נהרגה שני ימים לפני חג הסוכות, איש אחר ספר כי בנו היחיד של הרבי גם כן נהרג ביום ראשון של חל המועד סכות.

כאשר שמע כזאת חשב כי בודאי טעות גדולה טעו אותם בני אדם, ברור הוא שלא תהינה הקפות הלילה, אם הרבי הקריב כל כך בשבוע אחד, לא שיף שיהא בכלל מסגל לערף הקפות.

אך לא ארך זמן, והס השלף על הצבור, הרבי מגיע. הוא דחק עצמו לראות פני הרבי, וראה את הרבי בא ואוחז בתוף ידיו את הספר תורה, פניו האירו כפני השמש, ותכף כאשר נכנס התחיל עם גסח המקורי של יום טוב: "ברכו את ה' המברך", כל הקהל הקדוש ענו אחריו "ברוך ה' המברך לעולם ועד".

סיים האיש את ספורו בהעידו על עצמו, כי אותה הרגשה שהייתה לו בעת ההיא, כאשר שמע את ה'ברכו' וענית כל הקהל הקדוש 'ברוך ה' המברך' וכו', לא היה לו בכל ימי חייו, כאן הוא ראה במו עיניו איש אשר אבד חצי משפחתו רק איזה ימים מקדם, ובכל זאת פניו מאירים כשמש עם הספר תורה בידו, ומברך כף את השם, ובאותו רגע קבל על עצמו לעבד את השם ותברך בשמחה רבה, ולעמד איתן בכל הנסיונות (במקורו אשיחה ח"ג עמוד רפה).

פיצד נתן לרכש את מדת ההשתוות

פיצד נתן כל כך לשלט על הרגשות? לחיות כל כך במדת ההשתוות? הוי אומר, מכת האמונה בטובו הגדול של הקב"ה, הרוצה אף את הטוב יותר בעבורו, עד שמכת זה מתפתחת לה הרגשת נכונות אמתית בכל רגשות ומפתחי הלב למסר את כל בלו לידי הנהגתו ותברך. או אז יכולה שתהיה אצל האדם ההרגשה של שויון בין הרע להטוב, בידעו כי הכל בשליטה והנהגה מלאה של מי שהוא מלא בלו רחמים אין סופיים אשר רוצה להשפיע עבורו אף טוב וחסד.

(מתוך הספר כי אתה עמדי, אמונה, פרק ט)

בנתוב העיון

שאלות לעיון והעמקה בפרשת השבוע

תשובות לשאלות אלו אפשר למצוא גם בספר נתיבות דעת בהרחבה ובתוספת מרובה

בין המשיבים יוגרל מידי חודש זיכוי כספי ע"ס 100 ש"ח לקניה ברשת אור החיים

יש לשלוח את התשובות עד יום רביעי פרשת תרומה למייל המערכת: netivot121@gmail.com או לפקס: 077-3183871

- א. "ורצע אדניו את אָנוּ במרצע". אוזן ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב', והלך וגנב, תרצע. (רש"י). אם כן מדוע אינו נרצע מיד כשגנב. ומדוע אין אדם נרצע על כל עבירה אחרת שעבר.
- ב. "מפה איש ומת מות יומת". שומע אני אפילו קטן וכו', תלמוד לומר 'ואיש כי יכה', ולא קטן שהכה. (רש"י). מדוע צריך למעט קטן שהרג, הרי קטן אינו בר עונשין.
- ג. "וכי ינח שור את איש או את אשה ומת סקול יסקל השור". מדוע סוקלים את השור אע"פ שאינו בעל דעת ובחירה.

בכל ענייני הגליון ולהצטרפות לקבלת הגליון מדי שבוע ניתן לפנות לדוא"ל: netivot121@gmail.com או לטלפון: 052-7182990